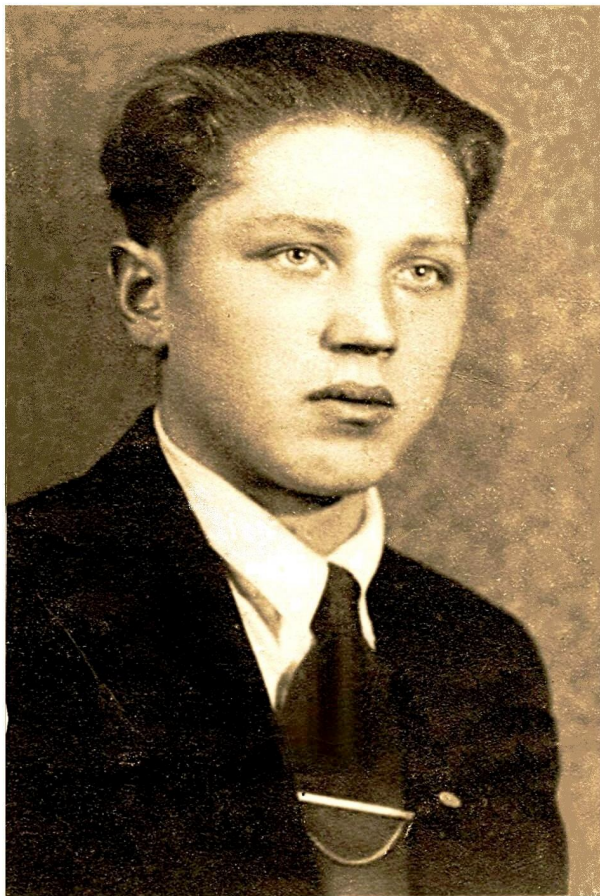

Іван Крупа

КОПИСНО

На південний захід від міста Перемишля, деє біля 14 км було розташоване це село. Чому пишу, що було – бо тепер його немає, лишилась тільки назва і церква, яка стоїть і досі, бо мурована з каменя і не згоріла.

Кругом Кописна були розташовані села: Риботичі, Бориславка, Посада Риботичька, Лодинка, Тисова, Брилінці, Конюшева, Грушова. Відстань до тих сіл із села Кописна була 2,5 – 3,5 км. Щоб добратись до тих сіл з Кописна потрібно було добиратись через малий, а то і більший ліс.

Село Кописно було невелике. Було 180 господарств, з них 174 українських, 5 польських і одне єврейське. В селі були такі громадські споруди: церква, школа, народний дім, де в одній половині була читальня просвіти, а в другій половині кооперативна крамниця.

Я, Іван Крупа (псевдонім Сивак) народився в селі Кописні 31 березня 1926 року, прожив в ньому до жовтня місяця 1942 р. За тих 16 років мого життя в селі відбулися такі події, які мені так запам'яталися, ніби це відбулося вчора, тому це і описую.

В 1930 році восени в селі виникла пожежа на вулиці, на якій я жив. Хати горіли як свічки, бо всі були дерев'яні і криті соломною. Пам'ятаю, що було це ввечері, мама взяла мене за руку, а сестру меншу несла на руках, а старша сестра бігла з боку – і так ми бігли городами на хутір, який був розташований деє за 300 метрів від села на південний схід, а вітер віяв з південного заходу. Батько лишився біля хати, повипускав з хліва худобу. І ще прибігли сусіди і рідня, зливали водою стодолу і шпихлір (комора), які були збудовані на південь від хати, а вітер віяв в другий бік – і так стодолу і шпихлір врятували. Пожежа була страшна. Протягом двох годин згоріло 14 господарств. Слава Богу, жертв не було ні з людей, ні з тварин.

Село Кописно було дуже споріднене, було 27 господарств, які мали прізвище Крупа і 25 господарств, які мали прізвища Качмар, так що кожен мав іще псевдонім. Після пожежі люди, в яких хати погоріли розмістилися в своїх родичів, де протягом

двох років жили і відбудовували свої господарства дерев'яні, але більшість накрили вже бляхою.

В 1933 році літом наш Перемишельський єпископ Йосафат Коцаловський проїжджав усі села, які належали до Перемишельської Єпархії, відправляв по церквах богослужіння, а пожертви які надходили були призначені для братів і сестер за річкою Збруч, бо там був голод. Кописно і Риботичі – це була одна парафія. Риботичі – це було село міського типу, там було 250 господарств українських, 35 польських і 14 єврейських. В Риботичах жив наш священник Олександр Гайдукевич, який обслуговував наші села Риботичі і Кописно. Крім почергових відправ в церквах, він навчав в школах християнської етики в Кописні кожен понеділок і четвер по годині. Давно вже відійшов у вічність наш дорогий священник Олександр Гайдукевич.

Коли єпископ Йосафат Коцаловський об'їжджав наші села, то було організовано в кожному селі почесну варту з двадцятьох хлопців на конях, які його зустрічали і відправляли від села до села. Одного прекрасного дня єпископ приїхав до Риботич, а відтак мав приїхати до Кописна, отже наші козачки поїхали його витати і супроводжати до Кописна. В Кописні біля церкви зібралось багато людей з дітьми для зустрічі з єпископом. Мені було тоді 7 років, мені дуже хотілось побачити як ці наші козачки супроводять єпископа. Я нікому не сказав ні слова, побіг по дорозі до Риботич їм на зустріч. Відбіг від села може до 500 метрів і побачив здалека що їдуть; я став біля дороги на стежці і чекав.

Мої батьки, сестра Маня і я.

Я побачив як їдуть спереду 10 козачків і ззаду 10, а посередині карета. Коли біля мене проїжджали і зі мною порівнялась карета, нараз усі зупинились, а в кареті сидів єпископ і два священики по боках. Усі три до мене повернулись і щось заговорили (а що – я не чув, бо віддаль була десь до 10 метрів), вони усміхались до мене, тоді помахали руками в мою сторону, рушили і поїхали до села. А я побіг за ними.

В селі Кописні загальне спілкування велось українською мовою, навіть в польських родинах, а на великі свята Різдво чи Великдень коляди чи посвячення пасок велись в церкві. В школі навчання велось до чотирьох класів. Кожний день перший урок був польської мови, арифметика і історія також польською, а українська мова (руська) і релігія – українською. Учителі були дівчата-польки, яких часто міняли: побуде один рік, а то від сили два і замінюють іншою. В 1935 р. прибула до села учителька-українка львів'янка Галина Бак, дуже була розумна і патріотка.

В 1938 році навесні, коли люди садили картоплю надійшла дуже велика чорна хмара, яка передвіщала бурю. Люди стали дзвонити в церковні дзвони (їх було два) і хмара розійшлась – так у нас завжди практикувалось, а один дзвін тріснув. В школі ця наша учителька Галина Бак нам дітям таке сказала (передаю її слова): «Діти, це що тріс дзвін – то знак від Бога, щось відбудеться в селі надзвичайне». І ось проминуло може зо три тижні часу, люди почали сапати картоплю. В одній сім'ї – прізвище Качмар – було троє дітей (дівчатка). Найстарша – моя ровесниця Анна і дві менші (імен не пам'ятаю) були самі вдома, а батьки сапали в полі картоплю. Ця старша дівчина Ганя (як її всі називали) була дуже гарно розвинута в своїх 12 років, бо крім того, що забавляла своїх менших сестер, начистила бульби, зварила, замісила тісто, зварила вареники і сіла собі зі своїми сестрами на ліжко біля вікна і дожидала батьків, бо мали прийти на обід. Погода надворі була прекрасна. І ось надходить

невеличка хмара, загримів грім і блискавка влучила в цю хату в дах. Розколело крокву, пробило стелю там де сиділи діти. Ганю убило, а тих двох її сестер приглушило. Сусіди збіглись, і заким батьки прийшли, повиносили всіх трьох дітей на подвір'я, розкопали землю на грядках і присипали дітей землею. От і ці дві менші дівчатка розкрили очі і дали признаки життя, а Ганя вже була мертва, волосся на її голові було спалене. Під керівництвом учительки Галини Бак ми її хоронили цілою школою.

Після цієї події в селі стали гомоніти, що там, де стоїть ця хата, місце якесь нечисте, тому там ударив грім. Після жнив, десь в кінці серпня цей господар Качмар скликав людей, підняли хату на валки і перетягнули на протилежний бік подвір'я. Десь на початку вересня на тому місці, де стояла перше хата сталось чудо: де були входні двері посередині порога виросло одне стебло жита нормально – в повен ріст, яке мало сім колосків, один колосок був нормальний, а з одного боку було три менші і з другого боку три менші, а такі рівні, якби прасовані. Люди, як довідались про це, то приходили і оглядали, навіть із сусідніх сіл. Цей господар Качмар забив в землю кілок біля цього стебла і прив'язав шнурочками, щоби часом хто не зламав. Це стебло жита не цвіло і зерна не мало, а так постояло і загинуло. Я, свідок цих подій, до цього колоска доторкнувся пальцями.

Церковний хор с. Кописно 1938 рік.

В 1939 р. після жнив почалась війна між Польщею та Німеччиною, і за два тижні прибули німецькі війська, побули тиждень і відійшли, віддали Галичину радянській імперії. Прибули радянські війська, майже в кожному селі їх було повно. Почались нові порядки. В нашому селі навесні 1940 р. велась організація колгоспу добровільно-примусово. Вже був вибрано-назначений голова і сім членів, і до 1941 р. до часу коли Німеччина напала на Радянський Союз не встигли в селі організувати колгоспу.

З приходом німецької влади, а вона прибула на третій день після нападу, почались нові порядки, здача зерна на контингент. За це платили одежею, мануфактурою і різним побутовим знаряддям. В 1942 р. багато людей забирали до Німеччини на роботу. Приходила до села поліція з волості і в яких сім'ях було більше дорослих людей, то добровільно-примусово назначали на виїзд до Німеччини.

Того ж 1942 р. десь на початку липня почала насувати дуже велика чорна хмара і дуже гуділа, так що хто де тільки був, бігли до хат. Було це в обідню пору. Став накрапати дощ, а тоді посипав град дуже густий і великий. Буря тривала недовго, але зруйнувала на 100% урожаю в полі і в садах – так установила комісія, яка приїхала з волості ще цього самого дня. Після бурі люди повиходили з хат, то так всі голосно плакали, що чути було на далеку відстань. Один чоловік не встиг добігти до хати двадцять метрів, упав непритомний. Після бурі його занесли до хати – весь був в синяках. Пізніше десь за два тижні хворів. В цілому селі з півночі і заходу вибило вікна, а з двох хат в селі зірвало повністю дахи. Дехто в селі поінтересувався і зібрав декілька градин і зважив, то були такі, що важили до півкілограма. На другий день до села приїхала німецька кухня і варила один раз в день обід і давали людям безкоштовно, хто тільки потребував.

В жовтні мене забрали до Німеччини. Привезли до Кракова в лагів. Там пробув декілька днів і звідти направили до Берліна. Берлін-Клядов – так називався цей населений пункт, куди мене привезли. Жив я на хуторі, де було 3 хати, за 1 км від центра Клядова. Працював я в лісі, по доставці деревини в різні фабрики. В цього господаря зі мною працювали ще три чоловіки: двоє поляків і українець. Ми всі працювали в лісі, а десь за два місяці до нас прибуло ще двоє французів. Ці працювали в господарстві, де було троє коней, сім коров і п'ять свиней. Від нашого хутора на відстані до 1 км був аеродром, і часто налітали англійські літаки і бомбили.

1945 року навесні приближався до нас східний фронт – радянські війська гнали німців на захід. З 27 по 28 квітня 1945 р. цілу ніч була велика стрілянина. Ми усі, хто тільки міг, поховалися в підвалі. Дім був двохповерховий і в одну кімнату на другому поверсі влучив гарматний снаряд і розірвав усе. На ранок 28 квітня стало зовсім тихо. Ми повиходили на подвір'я. Біля нашого дому була центральна дорога. Приїжджає вантажна

машина і на ній повно радянських солдат. Біля нас зупинились, солдати посходили, і хто куди. Через хвилину десять приїжджає друга і зупиняється біля нас. З кабіни виходить офіцер, і чомусь звернув увагу на мене, підійшов до мене і питається хто я такий і звідкіля. Я йому розказав, а він каже до мене (переказую його слова): «Ах, ти смотрі, бандьора, как далєко ти од нас удрал!», виймає з кобури пістолет, направляє мені до голови ззаду і командує: «Пашол вперьод, не осматрїватса!», і я йду. Веде мене в напрямку гаражів, які були за 50 метрів від подвір'я. Я йду і чую, що за мною якийсь шум і якісь нерозбірливі слова і нараз все затихло. Я підійшов до гаражів, повернувся назад – нікого немає. Я тоді вертаюсь на подвір'я, до мене підходять два солдати і кажуть: «Маєш щастя сину, що ми тут були і чули, як капітан тебе питав, а ти йому відповідав, і ми тебе розуміємо, бо ми зі Львова. Ми знайшли причину, щоб його від тебе відволікти, бо це фронт і він випивший – був би тебе застрілив».

Це все відбувалось 28 квітня 1945 р. зранку, а десь під полудень прибуло багато війська і ними багато таких остарбайтерів, як я. І прибув якийсь урядовець в цивільній одежі, по одному викликав до себе в кімнату і стїгав слідство і записував. Питається мене: «Што ти себе жилаєш?». Я йому кажу, що хочу додому, бо вже скоро буде три роки, як я батьків не бачив і нічого про них не знаю, а він засміявся і каже до мене: «Нет, ми тебя освободїлі, надо нам помочь – пайдьош в армію». І ось через дві години після слідства, я вже солдат, маю вещмішок і повно в ньому ручних гранат. Йдемо на захід. Прийшли ми до якогось хутора (назви не пам'ятаю). Дуже велике господарство, нікого немає і ми там розположились на ніч. На другий день нам видали військову одєжу і зброю. І так мене зачислили до 130 стрілкового полку, де прослужив майже рік в Німеччині. 11 лютого 1946 р. в Альтес-лагері нас завантажили в поїзд і привезли в Гороховецькі лагєря Горковської області, де прослужив до 18 березня 1950 р.

Шановний читачу, (з розповіді моєї рідні і односельців) в 1943-44 роках, коли вже радянська армія погнала німців на захід, наш край званий Надсяння підпав під Польщу, і пішли поголоски від польського уряду, що українців будуть переселяти на Україну. Люди на всякий випадок заготовляли різні харчі, які не псуються, пекли хліб і засушували, і різні запіканки. В кінці вересня 1945 р. до села прибуло польське військо і наказало людям щоб за дві години виїхали з села на залізничну станцію в містечко Нижанковичі, де проходить кордон: «...бо поїдете на Україну, з собою можете брати, що тільки хочете і скільки можете». І так на майдані біля залізничної станції люди жили може тиждень, а може більше, ніхто точно не пам'ятає, зі всім майном і худобою під відкритим небо. Відстань від Нижанкович до Кописна була до 10 км. Дехто з людей іще скористався з того, поїхав до села і привіз кормів для худоби. В жовтні на станцію подали товарні вагони, завантажили людей разом з худобою і зі всім майном і 8 жовтня повезли їх на Тернопільщину. Привезли їх на станцію Джурин Чортківського району 8 грудня і вивантажили на майдан біля вокзалу в півметровий сніг при - 12°C морозу. Люди нанесли до приміщення вокзалу соломи і розмістили там дітей і німчих жінок, а хто себе краще почував, то були біля худоби. І так ті нещасні копистяни як могли, так один другому допомагали іще декілька днів, заки їх влада розмістила по селах Чортківського, Бучацького, Монастириського районів, там де були вільні хати, які залишили поляки, які виїхали в Польщу. І так люди копистяни опинилися в таких селах: Трибухівці, Підлясса, Підзамочок, Пушкарі, Матеушівка, Нові Петликівці, Звенигород Бучацького району, Коростятин і Слобідка Монастириського району і в Слобідці Джуринській Чортківського району.

Молодь с. Кописно - с. Нові Петликівці. 1947 р.

(На лавочці: мій двоюрідний брат Іван Крупа, справа від нього моя сестра Катерина, зліва - Катерина Гила. Стоять з ліва на право: Софія Максим, Стефа Качмар, Ольга Максим, Олександра Галуйко, крайня справа – моя майбутня дружина Катерина)

І так, шановний читачу, по наказу польського уряду, люди з Кописна вибирались з села хто як міг: хто на підводі, хто пішки. Мій двоюрідний брат Крупа Володимир зі своїм батьком, братом Іваном з дружиною Ольгою і двома доньками: Марійкою і Анною – близнючками, яким було 7 місяців від роду, їхали разом підводою. Разом із ними їхали на своїй підводі сусіди Качмарі: Станіслав, його брат Роман, сестра Павлина, їхня мама і дружина Станіслава Марія. Від'їхали від села може з кілометр, як їм назустріч над'їхало польське військо (так звана, карна диспозиція). Провірили вози, документи і чомусь заінтересувалися Качмаром Романом. Він був гарно одітий, бо декілька днів тому приїхав з Німеччини. Зняли його з підводи. Роздягнули до білизни і стали його бити прикладами від карабінів по ногах, руках і голові. Він кричав, просив, щоб його

застрелили, а не мучили, а вони били його, доки не вбили. Це все відбувалося на очах його мами і сестри. Це мені розказав мій брат Володимир, що бачив це на свої очі, бо разом з тими сусідами їхав.

І так радянська влада везла тих нещасних копістян з Нижанкович до Джурина в товарному потязі приблизно 500 км два місяці. Малі діти не помиті, не перебрані, такі воші розмножилися, що як в Джурині розмістились на вокзалі, то страшно було дивитися, бо воші лазили по стінах як мухи. Діти вже не плакали, а скавуліли, як щенята. Мого брата Володимира ті дві дочки близнючки померли в дорозі, похоронені на цвинтарі в Джурині.

Мій батько Петро 1900 р.н. і мама Софія 1898 р.н., старша сестра Марія 1919 р.н., її чоловік Іван і двоє дітей Марійка 1938 р.н. і Володимир 1940 р.н. жили разом з нами в одній сім'ї. Я, Іван 1926 р.н., сестра Катерина 1929 р.н., сестра Ольга 1932 р.н., сестра Анна 1935 р.н. і

брат Йосиф 1941 р.н. І так, навесні 1941 р. мого швагра Івана забрали до війська на, так звану, перепідготовку і тут вибухла війна і він пішов на фронт і десь загинув безвісті. Мене 1942 р. забрали до Німеччини із 1943 по 1947 рік про депортацію села Кописна я нічого не знав, бо мої листи, які я писав не поверталися.

Навесні 1947 р. я якимось чудом отримав листа від Косовського Володимира із Передільниці (біля Нижанкович), який повідомив мені, що моє село депортоване, але він знає одного чоловіка з мого села – Качмара Івана – який поселився в селі Солонуватка недалеко від Передільниці, і дав мені його адресу. Я написав до нього і одержав від нього адресу його брата Качмара Андрія, який поселився в селі Пушкарі бучацького району. Я написав до нього і через кілька днів я одержав два листи: один – від нього, а другий – від свого батька, бо село нові Петликівці, де поселився мій батько всього на відстані 1,5 км, так що вони часто між собою спілкувалися. Я,

коли прочитав ці листи, то дуже розхвилювався, аж заплакав. Це побачив мій командир роти і став питати мене в чім справа. Я йому розказав, а він мене заспокоїв, пішов до штабу і виклопотав для мене відпустку на 25 днів, і я ще цього самого дня виїхав до дому, і прибув до своєї рідні за два дні перед Великоднем. Слава Богу, я святкував Великдень 1947 р. зі своїм батьком. Мамою, чотирма сестрами. Братом і двома дітьми сестри Марії, які всі жили разом в одній сім'ї. Моїй радості від щастя не було меж, вірю, що це благословення єпископа Йосафата Коцаловського, якого я перший зустрів із селян, мене супроводить по житті до тепер. Все що відбувається в житті, відбувається по волі Божій. Те стебло жита, яке виросло в селі Кописні в 1938 році в вересні, яке мало сім колосків, не цвіло і зерен не мало, а так постояло і висохло – це вказівка від Бога, бо рівно через сім років в кінці вересня 1945 року людей з села вигнали, а село спалили (життя в селі немає). В польській мапі про село Кописно навіть не зазначено, а усі інші села в даному районі Надсяння є.

Батько моєї дружини Лось Павло
біля церкви села Кописно в 1970 році.

м.Бучач, 2010 рік.